

mayı diler mi dilemez mi bilmiyorum” deyinince, Hz. Peygamber, “Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O çok bağışlayan, çok esirgeyendir” âyetini okuyarak (ez-Zümer 39/53) Vahşî’nin bütün endişelerini gidermiş, bunun ardından Vahşî İslâm’a girmiştir (İbn Asâkir, LXII, 413). Bu sırada Vahşî’den amcasını nasıl şehid ettiğini anlatmasını isteyen Resûlullah onu dinlerken büyük bir teessüre kapıldı. Bununla birlikte Vahşî’yi cezalandırmadı. Sadece amcasının katledilişini hatırlamak istemediğinden gözüne görünmemesini istedi.

Bu görüşmeden sonra Vahşî Medine’den ayrıldı. 12 (633) yılında Hâlid b. Velîd kumandasında Yemâme Savaşı’na katıldı ve peygamberlik iddiasında bulunan Müseylimetülkezzâb’ı harbesiyle öldürdü. Vahşî’nin mızrağıyla onu yere düşürdüğü, ardından Abdullah b. Zeyd b. Âsım ile Ebû Dücâne’nin kılıçla başını kestikleri de rivayet edilir. Müseylime’yi öldürmesine çok sevinen Vahşî’nin, “Hamza’yı öldürmekle insanların en hayırlısının kanına girdim, Müseylime’yi öldürmekle de insanların en kötüsünü ortadan kaldırdım” dediği nakledilir. Ardından Hâlid b. Velîd ile Yermük Savaşı’na iştirak etti ve Dimaşk’ın fethinde bulundu. Bir süre Dimaşk’ta yaşadı, Humus’un fethine katıldı ve buraya yerleşti. Hz. Ömer zamanında içki içen Vahşî’ye had cezası uygulandığı ve bunda ısrar edince divandan çıkarıldığı rivayet edilmektedir (İbn Hişâm, III, 36). Ölümüne kadar Humus’ta yaşayan, Buhârî ve Ahmed b. Hanbel’in eserlerinde birer hadisi yer alan Vahşî’den Ubeydullah b. Adî, Ca’fer b. Amr ed-Damrî ve oğlu Harb rivayette bulunmuştur. Hemen bütün kaynaklarda Vahşî’nin Hz. Osman devrinde (644-656) vefat ettiği kaydedilir. İbn Sa’d (ö. 230/845) Humus’ta ilk parlak elbiseyi Vahşî’nin giydiğini ve soyunun kendi zamanına kadar devam ettiğini belirtir (*et-Tabakât*, VII, 293).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 400, 501; Buhârî, “Meğâzî”, 23; Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 230, 285-287, 300, 332; II, 473, 862-863; İbn Hişâm, *es-Sire* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Kahire 1987, III, 33-36; İbn Sa’d, *et-Tabakât* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1410/1990, III, 6; VII, 293; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), LXII, 400-422; İbnü’l-Esir, *İdsü’l-gâbe*, IV, 307-309; Ebû’l-Fidâ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-nihâye* (nşr. Ali Abdüssâtir v.dğr.), Kahire 1408/1988, IV, 18-22; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), III, 139-141.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKBAŞCI

VAHYÎ

(وحى)

(ö. 1130/1718)

Divan şairi ve Halvetî şeyhi.

İstanbul’da doğdu. Adı Mehmed’dir. Kaynaklarda doğum tarihi bulunmamakla birlikte Ayvansarâyî’nin, “Altmış yaşında defnolunmuştur (1130)” sözünden (*Vefeyât*, vr. 6^b) 1070’te (1660) doğduğu anlaşılmaktadır. Divanın British Museum’da bulunan nüshasının (Add., nr. 7934) unvan sayfasında bu tarih Ramazan 1070 (Mays 1660) olarak kayıtlıdır. Babası Balat Tekkesi şeyhliği yapan Seyyid Hasan Nûri Efendi, dedesi Eyüp türbedarı diye bilinen Sünbüliyye Âsitânesi şeyhi Seyyid Mehmed Eyyûbî Efendi’dir. Vahyî, babasının ölümü üzerine Muharrem 1100’de (Kasım 1688) Balat’taki Ferruh Kethüdâ Tekkesi şeyhliğine getirildi. Şevval 1125’te (Kasım 1713) Zâkirzâde Şeyh Abdülvehhâb Efendi’nin yerine Tophane’deki Kılıç Ali Paşa Camii’ne vâiz olarak tayin edildi. Zilkade 1127’de (Kasım 1715) Arapzâde Hasan Efendi’nin yerine Eyüp Sultan Camii’ne nakledildi ve Zilhicce 1128’de (Kasım-Aralık 1716) Sultan Selim Camii vâizliğine getirildi. 21 Şâban 1130’da (20 Temmuz 1718) vefat eden Vahyî’nin cenaze namazı Fâtih Camii’nde kılindikdan sonra Eğrikapı dışındaki babasının yanına defnedildi (Ayvansarâyî, vr. 6^b). Ayvansarâyî onun bestelenmiş ilâhilerinin bulunduğunu söyleyip “Gönül olsun nevâlinle mutayyeb / Bizi lutfunla mesrûr eyle yâ rab” matlaını örnek verir (*a.g.e.*, vr. 6^b). Mehmed Süreyyâ’nın müfessir, muhaddis, şair ve ilâhici diye söz ettiği Vahyî (*Sicill-i Osmânî*, IV, 607) daha ziyade şeyhliğiyle tanınır. Sâlim tasavvuf eğitimi babasından aldığını kaydeder. Mehmed Tâhir onu “nâzımlığı ile meşhur vecd ve hal sahibi bir zat” olarak tanıtır (*Osmanlı Müellifleri*, III, 428). Mehmed Nazmi Efendi’nin kızı ile evlenen Vahyî’nin iki çocuğu olmuş, bunlardan Feyzullah Efendi kendisinden sonra dergâhın şeyhliğini yapmış ve babasının ölümünden iki yıl sonra şiirlerini toplamıştır (Rieu, s. 203).

Vahyî orta derecede bir şairdir. Arapça ve Farsça tamlamaların yoğun bulunduğu dili süslü ve külfetlidir. Zaman zaman yalın söyleyişler görölse de dönemin bir üslûp özelliği olarak duyulmamış Arapça ve Farsça kelimeler kullanmıştır. Buna rağmen divanında Eski Türkiye Türkçesi’nin dil özelliklerine rastlamak mümkündür. Klasik şiir tarzından sebki Hindî’ye geçi-

şin meydana geldiği bir dönemde yaşayan şair şiirlerinde bu arada kalmışlığın izlerini yansıtmaktadır. Vahyî’nin, divanında belli unsurlar dışında tasavvufa ait konulara yer vermediği dikkati çekmektedir. Muh-teva bakımından zengin sayılan eser döneminin edebî ve tarihî özelliklerini aydın-latacak bazı bilgiler de içermektedir.

Vahyî’nin tek eseri divanıdır. İki nüshası bulunan divanda (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 492, 102 varak; British Museum, Add., nr. 7934, 162 varak) klasik nazım türlerinin hemen hepsinden örnekler mevcuttur. Oğlu Feyzullah Efendi’nin bildirdiğine göre Vahyî divanını yirmi yaşında tedvin etmiş, daha sonra bazı şiirlerini divandan çıkarmıştır (*Divân-ı Vahyî*, British Museum, Add., nr. 7934, vr. 161^b). Divandaki kasidelerin büyük bölümü na’t şeklinde olup bunlardan bazıları Müstakimzâde’nin *Mecmûatü’l-ilâhiyyât*’ında da yer almaktadır. III. Ahmed’in damadı Sadrazam Ali Paşa dışında hiçbir devlet büyüğü için kaside yazmayan şairin bu tutumunu tasavvufî kimliğinin bir sonucu olarak değerlendirmek mümkündür. Vahyî’nin divanında devrine ışık tutan üç manzume mevcuttur: Musammat şeklinde bir duânâme, mesnevi nazım türünde bir muhabbetnâme ve sevgilinin bütün organlarını tavsif eden, gazel nazım biçimiyle kaleme alınmış iki bahr-i tavîl. Divanda ayrıca 264 gazel, otuz üç tarih manzumesi, otuz üç lugaz, elli sekiz muamma (ikisi müveşşah tarzında), on üç mukatta’ (biri Arapça, ikisi Farsça), on musammat, beş matâlî yer alır.

Vahyî’nin divanında ayrıca mensur iki mektup bulunmaktadır. “Zübde-i Hânen-degân Küçük Müezzin Çelebi’ye” başlığını taşıyan ilk mektubun (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 98^b; British Museum, Add., nr. 7934, vr. 158^b) en belirgin özelliği içerisinde süzinak, uşşak, düğâh, segâh, devr-i kebir, evsat gibi mûsiki terimlerinin zikredilmesidir. Vahyî’nin kuş adlarını ve kuşbaz terimlerini kullanarak yazdığı ikinci mektubunda mizahî bir üslûp hâkimdir ve, “Dârü’s-selâm-ı Bağdâd-ı Şeref-âbâd Vâlisi Devletlü Celâletlü Hasan Paşa Hazretlerine Firistâde Kılanan Du’â-nâmeye Vaz’ Olunan Kâimedür” başlığını taşır (British Museum, Add., nr. 7934, vr. 152^a; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 492, vr. 99^b). Mektupta Martoloszâde Efendi, Kebûterî Çelebi, Bülbülcüzâde Efendi, Karga Zarif, Kuş Atası Nâibî Çelebi, Kerkenes Çorbacı gibi kişi adları geçmektedir. Divan üzerine Hakan Taş doktora, Murat Sukan yüksek lisans çalışması yapmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Safâî Efendi, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, s. 328; Belfîğ, *Nuhbetü'l-âsâr* (haz. Abdulkarim Abdulkadiroğlu), Ankara 1999, s. 520; Şeyhî, *Vekâiyü'l-fuzalâ*, III, 432; Sâlim, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 1655, s. 703-704; Ayvansarayî, *Vefeyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1375, vr. 6^b; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Mecmûa-i İlahiyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 138^a; a.mlf., *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 435^a; Rieu, *Catalogue*, s. 202-203; Osmanlı Müellifleri, III, 428; *Sicill-i Osmânî*, IV, 606-607; *Hedîyyetü'l-ârifîn*, II, 315; Günay Kut – Turgut Kut, “İstanbul Tekkelerine Ait Bir Kaynak: Dergeh-nâme”, *Türkische Miszellen: Robert Anhegger Armağanı*, İstanbul 1987, s. 213-236; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâîlî* (haz. Cemâl Kurnaz – Mustafa Tatcı), Ankara 2001, II, 1160; Hakan Taş, *Vahyî Divanı ve İncelenmesi* (doktora tezi, 2004), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Murat Sukan, *Seyyid Mehmed Vahyî Divânı'nın Bilimsel Yayın ile Eserin Şekil ve Muhteva Bakımından İncelenmesi* (yüksek lisans tezi, 2005), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Şinasi Akbatu, “İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihî”, *İslâm Medeniyeti*, IV/4, İstanbul 1980, s. 51-96; V/1 (1981), s. 81-103; V/2 (1981), s. 97-121; Orhan Şaik Gökay, “Sohbetname”, *TT*, III/2 (1985), s. 56-64.

HAKAN TAŞ

VAİD

(bk. VA'D ve VAİD).

VAİDİYYE

(الوعدية)

Büyük günah işleyen müminlerin ahirette şefaatten yararlanamayıp ebediyen cehennemde kalacaklarını ileri süren Mu'tezile ve Hâriciler'e verilen ad
(bk. VA'D ve VAİD).

VÂİL b. HUCR

(وائل بن حجر)

Ebû Hüneyde Vâil b. Hucr b. Sa'd el-Kindî el-Hadramî (ö. 51/671 [?])

Sahâbî.

Yemen'de Hadramut civarında hüküm süren bir melikin oğludur. İslâmiyet'i kabul etmeden önce Kindeliler'in de ibadet ettiği kırmızı akikten yapılmış bir puta tapardı. Rivayete göre bir gün bu putun yanında uyurken korkunç bir gürültüyle uyanmış ve şaşkınlıkla putun önünde secdeye kapanmıştır. O sırada duyduğu bir ses puta tapmanın kendisine fayda vermeyece-

ğini, Medine'ye gidip Hz. Muhammed'e tâbi olması gerektiğini söyledikten sonra put yere devrilip parçalanmıştır (İbn Hadîde, II, 305-307). Bu hadise üzerine Vâil, Hicaz'ın çeşitli bölgelerinden heyetlerin Resûl-i Ekrem'e gelip bağlılıklarını bildirdikleri 9 (630) yılında hicret etmek ve müslüman olmak niyetiyle memleketindeki bütün varlığını bırakarak Medine'ye gitti. Onun geleceğini üç gün önceden ashabına haber veren ve gelişine çok sevinen Resûlullah müslümanları mescidde toplayıp bir hutbe irat etti; melik oğullarının sonuncusu olarak andığı Vâil'i kendilerine tanıtır soyuna bereket vermesi için Allah'a dua etti. Vâil, Medine'de kaldığı sürede kendisine Harre bölgesinde bir yer tahsis edildi ve Muâviye b. Ebû Süfyân ona mihmandarlık yaptı. Kalacağı yere giderken yaya yürüdüğünden kızgın kumda ayakları yanan Muâviye'nin onun terkisine binmek istemesi üzerine aralarında geçen konuşma meşhurdur ve isteğini reddederken söyledikleri yıllar sonra Halife Muâviye tarafından kendisine hatırlatılacaktır (Taberânî, XXII, 13, 46-49). Vâil memleketine döneneceği zaman Hz. Peygamber kendisine üç mektup verdi. Bunlardan biri San'a Valisi Muhâcir b. Ebû Ümeyye'ye, ikincisi daha alt kademedeki yerel yöneticilere hitaben yazılmıştı. Buna göre Vâil memleketindeki yerel yöneticilerin başına tayin ediliyor, daha önce ona ait olan araziler öşürlerini ödemek şartıyla kendisinde kalıyordu. Üçüncü mektup Vâil'in bölgesindeki zekâtların toplanma usulleri ve şartları hakkındadır (a.g.e., XXII, 47-48; Hamîdullah, s. 246-251).

Hz. Ömer döneminde Küfe'ye yerleşen Vâil'in Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali'nin ordusunda Hadramutlular'ın sancaktarlığını yaptığı zikredilmekteyse de (İbnü'l-Esîr, IV, 306) bu olaylar sırasında hiçbir tarafa katılmadığına dair rivayetler de vardır (Taberânî, XXII, 48-49). Vâil daha sonra Küfe'ye gelen Muâviye b. Ebû Süfyân'a biat etmesine rağmen Muâviye'nin Küfe valiliği önerisini, Hz. Peygamber'den Hadramut bölgesi için aldığı yetkinin dışında hiçbir halifeden görev kabul etmediği gerekçesiyle reddetti (a.g.e., XXII, 49), ayrıca onun ihсан ve yardımlarını da kabul etmedi. Küfe'deki yöneticileri gerektiğinde ikaz eden Vâil, 51 (671) yılında burada Hucr b. Adî önderliğinde çıkan olaylar sırasında onun aleyhinde şahitlik eden grup arasında yer aldı; ardından Vali Ziyâd b. Ebîh tarafından Hucr'u Şam'daki Muâviye'nin yanına götürmekle görevlendirildi (Taberî, V, 269-272).

Vâil'in ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekte, İbn Hibbân 17 Zilhicce 44 (11 Mart

665) (*eş-Sikât*, III, 425) ve Muâviye'nin hilâfetinin son yılı (60/680) gibi iki farklı tarih vermektedir (*Meşâhîru 'ulemâ'i'l-emşâr*, s. 45). Ancak onun katıldığı bazı hadiselerle bakılarak bu tarihlerden ikincisinin muhtemel olduğu ve en erken 51'de (671) vefat ettiği söylenebilir.

Vâil'in nesli Küfe'de yaşamakla birlikte torunlarından Haldûn diye tanınan Hâlid b. Osman Endülü's'e yerleşmiş, Benî Haldûn sülâlesi ve meşhur tarihçi İbn Haldûn onun soyundan gelmiştir (İbn Haldûn, s. 1-3). Rivayetleri Buhârî'nin *el-Câmî'u's-şâhîh*'i dışında *Kütüb-i Sitte*'de ve diğer kaynaklarda zikredilen Vâil'den hadis nakledenler arasında oğulları Alkame ve Abdülcebbâr (Buhârî ve Tirmizî'ye göre Abdülcebbâr'ın Vâil'den semâi yoktur, bk. Tirmizî, “Hudûd”, 22; bu görüşe bir itiraz için bk. Mizzî, IX, 83), hanımı Ümmü Yahyâ, Hucr b. Anbes, Küleyb b. Şihâb el-Cermî, Vâil b. Alkame ve Ebû Cerîr (veya Ebû Hureyz) bulunmaktadır. Ondan aktarılan hadislerde özellikle Hz. Peygamber'in namaz kılışına dair ayrıntıların yanında cinayet, zina ve arazi gasbıyla ilgili bazı davalara ve içkinin tedavi amaçlı kullanılmasının hükmüne dair bilgiler yer almaktadır (a.g.e., IX, 82-93).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, I, 349-351; VI, 26; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 269-272; İbn Hibbân, *eş-Sikât*, III, 424-425; a.mlf., *Meşâhîru 'ulemâ'i'l-emşâr* (nşr. M. Fleischhammer), Wiesbaden 1959, s. 45; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi), Beyrut, ts. (Dârü İhyâi't-türâsî'l-Arabî), XXII, 13, 46-49; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcüd – Ali M. Muavvaz), Beyrut 1415/1995, IV, 123; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 1418/1997, IV, 305-306; Mizzî, *Tuhfetü'l-eşraf bi-ma'rîfeti'l-etraf* (nşr. Abdüssamed Şerefeddin), Haydarâbâd 1397/1977, IX, 82-93; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: sene 41-60*, s. 128-129, 147, 193-194; İbn Hadîde, *el-Mişbâhu'l-muğî fi küttâbi'n-nebiyyi'l-ümmî* (nşr. M. Azîmüddin), Beyrut 1405/1985, II, 302-315; İbn Haldûn, *et-Ta'rif bi'bn Haldûn* (nşr. M. Tâvî et-Tancî), Kahire 1951, s. 1-3; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcüd v.dğr.), Beyrut 1415/1995, VI, 466-467; Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'iku's-siyâsiyye*, Beyrut 1422/2001, s. 246-251.

HALİT ÖZKAN

VÂİZ

(bk. VAAZ).

VÂİZ el-MERVEZİ

(bk. ABBÂDÎ, Ebû Mansûr).